

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра валеології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан філософського факультету

Іван КАРПЕНКО

“30” червня 2023 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Безпека існування в сучасному світі

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти _____ перший (бакалаврський) _____

галузь знань _____ 01 Освіта / Педагогіка _____
(шифр і назва)

спеціальність _____ 014 Середня освіта _____
(шифр і назва)

предметна спеціальність _____ 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) _____
(шифр і назва)

освітня програма _____ Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) _____
(шифр і назва)

вид дисципліни _____ обов'язкова _____
(обов'язкова / за вибором)

факультет _____ біологічний _____

2023/2024 навчальний рік

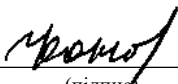
Програму рекомендовано до затвердження вченою радою філософського факультету

«16» червня 2023 року, протокол № 6

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: к. пед. наук, доцент, доцент закладу вищої освіти кафедри валеології Наталія САМОЙЛОВА

Програму схвалено на засіданні кафедри валеології філософського факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Протокол від «30» травня 2023 року, № 9

В.о. завідувача кафедри Олена КОНОВАЛОВА
(підпис)

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)

Гарант освітньо-професійної програми Наталія САМОЙЛОВА
(підпис)

Програму погоджено з науково-методичною комісією біологічного факультету

Протокол від «21» червня 2023 року № 11

Голова науково-методичної комісії Ольга ТАГЛІНА
(підпис)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Безпека існування у сучасному світі» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки першого бакалаврського рівня вищої освіти спеціальності 014 «Середня освіта» предметної спеціальності 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни: набуття студентом компетенцій, знань, умінь і навичок для здійснення професійної діяльності за спеціальністю з урахуванням ризику виникнення техногенних аварій й природних небезпек, які можуть спричинити надзвичайні ситуації та привести до несприятливих наслідків на об'єктах господарювання, а також формування у студентів відповідальності за особисту та колективну безпеку.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:

- 1) опанування знаннями, вміннями та навичками вирішувати професійні завдання з обов'язковим урахуванням галузевих вимог щодо забезпечення безпеки персоналу та захисту населення в небезпечних та надзвичайних ситуаціях;
- 2) формування мотивації щодо посилення особистої відповідальності за забезпечення гарантованого рівня безпеки функціонування об'єктів галузі, матеріальних та культурних цінностей в межах науково-обґрунтованих критеріїв прийнятного ризику.

Програмні компетентності:

ЗК6. Дотримання морально-етичних аспектів професійної діяльності і принципів інтелектуальної чесності, здатність діяти соціально відповідально та свідомо, а також здатність забезпечити безпеку життєдіяльності та біобезпеку.

ФК5. Здатність застосовувати знання та вміння з математики, фізики, хімії та інших суміжних наук для вирішення завдань сучасної біології, здатність виконувати роботу з дотриманням правил біологічної етики, біобезпеки, біозахисту.

ФК16. Здатність у процесі навчання та виховання учнів доводити й реалізовувати стратегію сталого розвитку людства, розкривати сутність здорового способу життя і охорони здоров'я, застосовувати валеологічні методи оцінки й моніторингу стану здоров'я людини і базові знання з медико-біологічних дисциплін для обрання ефективних шляхів і способів збереження, зміцнення та відновлення здоров'я людини.

1.3. Кількість кредитів: 5.

1.4. Загальна кількість годин: 150 год.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни

Обов'язкова / за вибором	
Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
1-й	1-й
Лекції	
32 год.	6 год.
Практичні, семінарські заняття	

32 год.	Виконуються дистанційно (6)
Лабораторні заняття	
0 год.	0 год.
Самостійна робота	
86 год.	138 год.
у тому числі індивідуальні завдання	
0 год.	

1.6. Заплановані результати навчання:

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні отримати такі результати:

Програмні результати (ПРН) навчання

ПРН 5. Дотримується сам під час польових і педагогічних практик, та формує в учнів екологічні цінності й відповідальне ставлення школярів до природи, власного здоров'я та здоров'я інших, повагу до культурних цінностей і традицій українського народу, дотримується основних правил біологічної етики, біобезпеки, біозахисту, знає основні підходи до оцінки ризиків за умов застосування новітніх медико-біологічних методів, освітніх та оздоровчих технологій.

ПРН 20. Описує основні ознаки невідкладних станів та захворювань різних систем організму людини; уміє надавати першу допомогу під час морфо-функціональних порушень різних систем організму людини та променевих уражень й уражень отруйними речовинами; виявляє основні ознаки різних інфекційних захворювань та демонструє здатність надавати першу допомогу постраждалим.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Категоріальний апарат безпеки життєдіяльності.

Тема 1. Категорійно-понятійний апарат з безпеки життєдіяльності, таксономія небезпек. Ризик як кількісна оцінка небезпек.

Модель життєдіяльності людини. Поняття про безпечне існування людини. Головні визначення – безпека, загроза, небезпека, надзвичайна ситуація, ризик. Безпека людини, суспільства, національна безпека. Культура безпеки як елемент загальної культури, що реалізує захисну функцію людства. Аксиоми безпеки життєдіяльності. Методологічні основи безпеки життєдіяльності. Системний підхід у безпеці життєдіяльності. Таксономія, ідентифікація та квантифікація небезпек. Види небезпек: мікро- та макро-біологічна, вибухопожежна, гідродинамічна, пожежна, радіаційна, фізична, хімічна, екологічна. Критерії переходу небезпечної події у НС, одиниці виміру показників класифікаційної ознаки НС та їхні порогові значення у природному середовищі, виробничій, транспортній та інших сферах життєдіяльності. Класифікація НС за причинами походження, територіального поширення і обсягів заподіяних або очікуваних збитків.

Тема 2. Природні загрози та характер їхніх проявів і дії на людей, тварин, рослин, об'єкти економіки.

Характеристика небезпечних геологічних процесів і явищ: землетрус, карст, осідання ґрунтів над гірничими виробками, зсув, обвал, ерозія ґрунту. Вражаючі фактори, що ними формуються, характер їхніх проявів та дії на людей, тварин, рослин, об'єкти економіки та навколишнє середовище.

Негативний вплив на життєдіяльність людей та функціонування об'єктів економіки в умовах проявів вражаючих факторів небезпечних метеорологічних явищ: сильного вітру, урагану, смерчу, шквалу, зливи, сильної спеки, морозу, снігопаду, граду, ожеледі.

Небезпечні гідрологічні процеси і явища: підтоплення, затоплення повеневими або паводковими водами, талими водами та в поєднанні з підняттям ґрунтових вод, підтоплення

внаслідок затору льоду, вітрові нагони. Вражаючі фактори, що ними формуються, характер їхніх проявів та наслідки.

Пожежі у природних екосистемах (ландшафтна, лісова, степова, торф'яна пожежа). Вражаючі фактори природних пожеж, характер їхніх проявів та наслідки.

Біологічні небезпеки. Вражаючі фактори біологічної дії. Характеристика небезпечних патогенних мікроорганізмів: найпростіші, гриби, віруси, рикетсії, бактерії. Пандемії, епідемії, масові отруєння людей. Загальна характеристика особливо небезпечних хвороб (холера, сибірка, чума та ін.). Інфекційні захворювання тварин і рослин.

Тема 3. Техногенні небезпеки та їхні наслідки.

Техногенні небезпеки та їх вражаючі фактори за генезисом і механізмом впливу. Класифікація, номенклатура і одиниці виміру вражаючих факторів фізичної та хімічної дії джерел техногенних небезпек.

Промислові аварії, катастрофи та їхні наслідки. Рівні виробничих аварій в залежності від їхнього масштабу. Втрати міцності, деформації, провали і руйнування будівель та споруд. Пошкодження енергосистем, інженерних і технологічних мереж.

Небезпечні події на транспорті та аварії на транспортних комунікаціях. Вимоги до транспортування небезпечних речовин. Маркування небезпечних вантажів з небезпечними речовинами.

Гідродинамічні об'єкти і їхнє призначення. Причини виникнення гідродинамічних небезпек (аварій). Хвиля прориву та її вражаючі фактори. Вимоги до розвитку і розміщення об'єктів гідродинамічної небезпеки.

Загальні поняття про основи теорії розвитку та припинення горіння. Етапи розвитку пожежі. Зони горіння, теплового впливу, задимлення, токсичності. Небезпечні для людини фактори пожежі. Вибух. Фактори техногенних вибухів, що призводять до ураження людей, руйнування будівель, споруд, технічного устаткування і забруднення навколишнього середовища. Класифікація об'єктів за їхньою пожежо вибухонебезпекою. Показники пожежо вибухонебезпеки речовин і матеріалів. Законодавча база в галузі пожежної безпеки. Основи забезпечення пожежної безпеки підприємств, установ, організацій, Відповідальність за порушення (невиконання) вимог пожежної безпеки.

Джерела радіації та одиниці її вимірювання. Класифікація радіаційних аварій за характером дії і масштабами. Фази аварій та фактори радіаційного впливу на людину. Механізм дії іонізуючих випромінювань на тканини організму. Ознаки радіаційного ураження. Гостре опромінення. Хронічне опромінення. Нормування радіаційної безпеки. Рівні втручання у разі радіаційної аварії. Вимоги до розвитку і розміщення об'єктів атомної енергетики. Чорнобильська катастрофа: події, факти, цифри. Категорії зон радіоактивно забруднених територій внаслідок аварії на ЧАЕС. Режими захисту населення. Захист приміщень від проникнення радіоактивних речовин.

Класифікація небезпечних хімічних речовин за ступенем токсичності, здатності до горіння, впливом на організм людини. Характеристика класів безпеки згідно із ступенем їхньої дії на організм людини. Особливості забруднення місцевості, води, продовольства у разі виникнення аварій з викидом небезпечних хімічних речовин. Класифікація суб'єктів господарювання і адміністративно-територіальних одиниць за хімічною безпекою. Типологія аварій на хімічно-небезпечних об'єктах та вимоги до їхнього розміщення і розвитку. Захист приміщень від проникнення токсичних аерозолів. Організація дозиметричного й хімічного контролю.

Розділ 2. Соціально-політичні небезпеки та менеджмент безпеки.

Тема 4. Соціально-політичні небезпеки, їхні види та характеристики. Соціальні та психологічні фактори ризику. Поведінкові реакції населення у НС.

Глобальні проблеми людства: глобальна біосферна криза, екологічна криза, ресурсна криза, мирне співіснування, припинення гонки озброєння та відвернення ядерної війни, охорона навколишнього природного середовища, паливно-енергетична, сировинна, продовольча, демографічна, інформаційна, ліквідація небезпечних хвороб. Соціально-політичні конфлікти з використанням звичайної зброї та засобів масового ураження. Види тероризму, його первинні,

вторинні та каскадні вражаючі фактори; збройні напади, захоплення й утримання об'єктів державного значення; встановлення вибухового пристрою у багатолюдному місці, установі (організації, підприємстві), викрадання зброї та небезпечних речовин з об'єктів їхнього зберігання, використання, перероблення або під час транспортування. Сучасні інформаційні технології та безпека життєдіяльності людини. Особливості впливу інформаційного чинника на здоров'я людини та безпеку суспільства.

Соціальні фактори, що впливають на життя та здоров'я людини. Корупція і криміналізація суспільства. Маніпуляція свідомістю. Розрив у рівні забезпечення життя між різними прошарками населення. Шкідливі звички, соціальні хвороби та їхня профілактика. Алкоголізм та наркоманія. Зростання злочинності як фактор безпеки. Види злочинних посягань на людину. Поняття та різновиди натовпу. Поводження людини в натовпі. Фактори, що стійко або тимчасово підвищують індивідуальну імовірність наразитись на небезпеку.

Психологічна надійність людини та її роль у забезпеченні безпеки. Захисні властивості людського організму. Види поведінки людини та її психічна діяльність: психічні процеси, стани, властивості. Поняття про психоемоційні напруження (стрес). Види напруження. Психотипи за реакцією людей на небезпеку. Частота змін стресових станів у людей, що знаходяться в районі НС.

Тема 5. Застосування ризик орієнтованого підходу для побудови імовірнісних структурно-логічних моделей виникнення та розвитку НС.

Загальний аналіз ризику і проблем безпеки складних систем, які охоплюють людину (керівник, оператор, персонал, населення), об'єкти техносфери та природне середовище. Індивідуальний та груповий ризик. Концепція прийняттого ризику. Розподіл підприємств, установ та організацій за ступенем ризику їхньої господарської діяльності щодо забезпечення безпеки та захисту населення і територій від НС. Управління безпекою через порівняння витрат та отриманих вигод від зниження ризику.

Головні етапи кількісного аналізу та оцінки ризику. Методичні підходи до визначення ризику. Статистичний метод. Метод аналогій. Експертні методи оцінювання ризиків. Застосування у розрахунках ризику імовірнісних структурно-логічних моделей. Ідентифікація ризику.

Тема 6. Менеджмент безпеки, правове забезпечення та організаційно-функціональна структура захисту населення та територій у НС.

Правові норми, що регламентують організаційну структуру органів управління безпекою та захистом у НС, процеси її функціонування і розвитку, регламентацію режимів запобігання і ліквідації НС. Структурно-функціональна схема державного управління безпекою та захистом у НС в Україні з урахуванням правового статусу і повноважень органів влади. Органи управління, сили і ресурси з попередження та реагування на НС на державному рівні. Загальні норми законодавства, підзаконних актів, стандарти і технічні умови, технічні і адміністративні регламенти, що регламентують принципи і механізми регулювання безпеки, зниження ризиків і пом'якшення наслідків НС.

Тема 7. Управління силами та засобами ОГ під час НС.

Порядок надання населенню інформації про наявність загрози або виникнення НС, правил поведінки та способів дій в цих умовах. Сутність і особливості оперативного управління за умов виникнення НС. Міські, заміські, запасні та пересувні пункти управління в НС. Спеціально уповноважений керівник та штаб з ліквідації НС. Сили і засоби постійної готовності. Мета і загальна характеристика рятувальних та інших невідкладних робіт. Техніка, що застосовується при ліквідації наслідків НС. Склад та завдання угруповання сил першого, другого ешелонів та резерву. Організація взаємодії сил при проведенні аварійно-рятувальних робіт та основних видів забезпечення у зоні НС.

Здійснення карантинних та інших санітарно-протиепідемічних заходів. Технічні засоби і способи проведення дезактивації, дегазації та дезінфекції території, техніки, транспорту, будівель, приміщень, одягу, взуття і засобів захисту, продовольства, води, продовольчої сировини і фуражу. Дезактивуючи, дегазуючи та дезінфікуючи розчини.

3. Структура навчальної дисципліни

№	Назви розділів	Кількість годин										
		Денна форма					Заочна (дистанційна) форма					
		усього	У тому числі				усього	У тому				
л	п		лаб.	інд.	с. р.	л		п	лаб.	інд.	с. р.	
Розділ 1. Категоріальний апарат безпеки життєдіяльності та різновиди небезпек												
Тема 1.	Категорійно-понятійний апарат з безпеки життєдіяльності, таксономія небезпек. Ризик, як кількісна оцінка небезпек.	18	4	4			10	18	2	2		14
Тема 2.	Природні загрози, характер їхніх проявів та дії на людей, тварин, рослин, об'єкти економіки.	16	4	2			10	16				16
Тема 3.	Техногенні небезпеки та їхні наслідки. Типологія аварій на потенційно-небезпечних об'єктах.											
	3.3.1. Пожежна безпека	18	4	4			10	18	2			16
	3.3.2. Радіаційна безпека.	16	2	4			10	16				16
	3.3.3. Хімічна безпека.	18	4	4			10	18	2	2		14
Разом за розділом 1		86	18	18			50	86	6	4		76
Розділ 2. Соціально-політичні небезпеки та менеджмент безпеки												
Тема 4.	Соціально-політичні небезпеки, їхні види та особливості. Соціальні та психологічні чинники ризику. Поведінкові реакції населення у НС.	16	4	4			8	16		2		14
Тема 5.	Застосування ризик-орієнтованого підходу для побудови імовірнісних структурно-логічних моделей виникнення та розвитку НС.	18	4	4			10	18				18
Тема 6.	Менеджмент безпеки, правове забезпечення та організаційно-функціональна структура захисту населення та територій у НС.	18	4	4			10	18				18
Тема 7.	Управління силами та засобами ОГ під час НС.	12	2	2			8	12				12
Разом за розділом 2		64	14	14			36	64		4		60
Усього годин		150	32	32			86	150	6	6		138

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять Теми практичних занять

№	Назва теми	Кількість годин
Тема 1.	Кількісна оцінка ризиків для здоров'я людини.	
Тема 2	Роль біоритмів у забезпеченні безпеки	2
Тема 3.	3.3.1. Пожежна безпека	4
	3.3.2. Радіаційна безпека.	4
	3.3.3. Хімічна безпека.	4
Тема 4.	Значення особистісних властивостей у забезпеченні безпеки	4
Тема 5.	Складання алгоритму дій при виникненні та розвитку НС.	4
Тема 6.	Визначення фізичної надійності людини	4
Тема 7.	Особливості надання першої допомоги при різних видах травм	2
РАЗОМ:		32

5. Завдання для самостійної роботи

№	Види, зміст самостійної роботи (студенти денної форми навчання виконують самостійну роботу у робочому зошиті (студенти мають заповнити схеми, таблиці, тести, зробити конспект)	Кількість годин
Тема 1.	Виконати самостійну роботу №1 у робочому зошиті	10
Тема 2	Виконати самостійну роботу №2, №3 у робочому зошиті	10
Тема 3.	Виконати самостійну роботу №4 у робочому зошиті	20
	Виконати самостійну роботу №5 у робочому зошиті	10
Тема 4.	Виконати самостійну роботу №6 у робочому зошиті	8
Тема 5.	Виконати самостійну роботу №7 у робочому зошиті	10
Тема 6.	Заповнити паспорт здоров'я у робочому зошиті	10
Тема 7.	Виконати самостійну роботу №8 у робочому зошиті	8
РАЗОМ:		86

6. Індивідуальні завдання.

Не передбачені навчальною програмою

7. Методи навчання

1. *Словесні методи:* лекція, пояснення, бесіда, дискусія, робота з навчальною і науковою літературою, самостійна робота.

2. *Методи спостереження:* методи ілюстрацій, методи демонстрацій.

3. *Практичні методи:* вправи, творчі роботи, практичні заняття.

4. *Методи проблемного навчання:* виклад з елементами проблемності, проблемний виклад під час діалогу, евристичний, частково пошуковий метод.

Денна форма навчання:

Лекції проводяться в аудиторії. За умов введення карантинних обмежень лекції проводяться в онлайн режимі із застосуванням платформи ZOOM.

Види навчальної діяльності:

- відеоконференція
- відповіді на питання в чаті
- автоматизовані відповіді на питання в дистанційному курсі.

Практичні заняття виконуються в аудиторії.

Види навчальної діяльності: виконання практичного завдання у робочому зошиті, групове обговорення.

Заочна форма навчання:

Вступна лекція проводиться в аудиторії. У разі карантинних обмежень лекції проводяться в онлайн режимі із застосуванням платформи ZOOM лекції або в дистанційному курсі (платформа Moodle).

Види навчальної діяльності:

- відеоконференція
- відповіді на питання в чаті
- автоматизовані відповіді на питання в дистанційному курсі.

Практичні заняття виконуються дистанційно (платформа Moodle).

Види навчальної діяльності: виконання практичного завдання у дистанційному курсі, обговорення в чаті.

8. Методи контролю.

Контроль засвоєння навчального матеріалу проводиться шляхом: поточного контролю, виконання практичних робіт, виконання самостійних робіт у робочому зошиті, складання іспиту.

Поточний контроль на лекціях – 8 балів, виконання практичних робіт – 32 бали, самостійна робота – 8 балів, контрольна робота – 12 балів, екзамен – 40 балів.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання							Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Разом	Екзамен	Сума
Розділ 1			Розділ 2							
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7				
6	6	12	6	6	6	6	12	60	40	100

Максимальна кількість балів, яку може набрати студент 60 балів. Мінімальна кількість балів, які повинен набрати студент для зарахування 30 балів. До підсумкового семестрового контролю студент допускається, якщо за результатами складання розділів він набрав не менше 30 балів.

Екзаменаційна робота складається із 6 завдань: двох тестових завдань (по 2 бали, правильна одна відповідь), двох задач (5 та 7 балів), два відкритих питання теоретичного характеру (по 15 балів). Загалом робота оцінюється у 40 балів.

Критерії оцінювання відкритих питань у тестовій роботі:

Кількість балів	Критерії
13-15 балів	Студент виявляє творчі здібності. Володіє матеріалом на високому творчому рівні компетентності та легко орієнтується у ньому. Вміє самостійно, логічно, лаконічно викладати свою думку, диференціюючи, інтегруючи, аналізуючи при цьому вивчений матеріал. Має творчий, креативний підхід до трактування ідей, теорій, явищ, фактів. Студент вдало застосовує отримані знання на практиці. Вміє добирати переконливі аргументи, робити висновки та прогнозувати очікувані результати від прийнятих рішень.
9-12 балів	Студент на достатньо високому рівні володіє вивченим матеріалом. Вміє оперувати поняттями, фактами, явищами, встановлювати різницю між причинами та наслідками, узагальнювати, систематизувати інформацію, достатньо логічно викладати матеріал. Студент виявляє здатність застосовувати знання на практиці, достатньо вільно наводить власні приклади та добирає аргументи на підтвердження окремих фактів, явищ, ідей, теорій, тощо. Викладає матеріал на репродуктивному рівні, не виявляє творчих здібностей.

5-8 балів	Студент володіє матеріалом на достатньому рівні. Відтворює значну частину матеріалу на репродуктивному рівні, знає основні положення. При викладанні матеріалу припускається незначних помилок у аналізі, оцінюванні, визначення сутності фактів, явищ, теорій. Виявляє здатність робити висновки.
0-4 бали	Студент слабо володіє матеріалом. Не послідовно, не логічно відтворює матеріал на елементарному рівні, у вигляді окремих фактів, явищ, визначень, принципів, тощо. Не вміє встановлювати різницю між елементарними явищами та здійснювати їх аналіз.

Шкала оцінювання:

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка для чотирирівневої шкали оцінювання
90-100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

10. Рекомендована література.

Основна література:

1. Запорожец А. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник. – К.: Вид-во «Центр навчальної літератури», 2017. – 448 с.
2. Желібо Є. П., Заверуха Н. М., Запарний В. В. Безпека життєдіяльності: Навч. посіб. / За ред, Є. П. Желібо. 6-е вид. - К.: Каравела, 2008. – 344 с
3. Березуцький В.В., Васьковець Л.А., Вершиніна Н.П. та ін. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник / За ред.. проф. В.В. Березуцького. – Х.: Факт, 2005. – 348 с.
4. Касьянов М.А., Ревенко Ю.П., Медяник В.О., Арнаут І.М., Друзь О.М., Тищенко Ю.А. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. – 284 с.
5. Мохняк С.М., Дацько О.С., Козій О.І., Романів А.С., Петрук М.П., Скіра В.В., Васійчук В.О., Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник. Львів. Видавництво НУ "Львівська політехніка", 2009.- 264 с.

Допоміжна література:

1. Осипенко С.І., Іванов А.В. "Організація функціонального навчання у сфері цивільного захисту". Навчальний посібник. – К., 2008. – 286с.
2. Скобло Ю.С., Соколовська Т.Б., Мазоренко Д.І., Тіщенко Л.М., Троянов М.М. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації. – Київ: Кондор, 2003. – 424с.
3. Яким Р.С. Безпека життєдіяльності. Навч. посіб. – Львів: Видавництво "Бескид Біт", 2005. – 304 с.
4. Яремко З.М. Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник. Львів. Видавничий центр ЛНУ ім. Ів. Франка, 2005.- 301 с.
5. Заплатинський В. М. Полімовний тлумачний словник з безпеки. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 120 с. ISBN 978-911-01-0002-1
6. Іванова І.В., Заплатинський В.М., Гвоздій С.П. "Безпека життєдіяльності" навчально-контролюючі тести. – Київ: "Саміт-книга", 2005. – 148 с.
7. Кулаласва Н.В., Михайлюк В.О., Халмурадов Б.Д., Ручні та пересувні засоби пожежогасіння: основні типи, будова та безпечне використання. Навчальний посібник. Київ, 2011. – 189 с.

8. Халмурадов Б.Д. Безпека життєдіяльності. Перша допомога в надзвичайних ситуаціях: Навч.посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 138 с.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення:

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Кабінет Міністрів України <http://www.kmu.gov.ua/>
2. Міністерство освіти і науки України <https://mon.gov.ua/ua>
3. Державна служба з питань праці <https://dsp.gov.ua/>
4. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України <http://www.menr.gov.ua/>
5. Як діяти у разі землетрусу <https://suspilne.media/377879-ci-zagrozuut-zemletrusi-ukraini-i-ak-diatu-u-razi-nebezpeki-roasnuemo/>
6. Правила пожежної безпеки в Україні, затверджені наказом МНС України 19.10.2004 року №126 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1410-04#Text>

Інше методичне забезпечення:

1. Дистанційний курс розташований в банку веб-ресурсів Центру електронного навчання
2. Робочий зошит для практичних занять та самостійної роботи з безпеки життєдіяльності /О. О. Коновалова, Н. В. Самойлова, Г. М. Тимченко. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – 70 с.
3. Методичні розробки лекційних та практичних занять.
4. Засоби наочності (таблиці, схеми): мультимедійні презентації лекційних занять.